

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію ТОЛМАЧОВА ОЛЕКСІЯ
АНАТОЛІЙОВИЧА «ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ У ХВОРИХ НА
ГШЕРТЕНЗИВНУ ЕНЦЕФАЛОПАТІЮ: КЛІНІКА, ДІАГНОСТИКА,
ЛІКУВАННЯ»

*подану на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за
спеціальністю 14.01.16—психіатрія*

Дисертаційне дослідження Толмачова Олексія Анатолійовича, присвячене вивченню та підвищенню ефективності лікування хворих із психічними розладами на тлі цереброваскулярної патології, зокрема гіпертензивної енцефалопатії. Психічні розлади у хворих із судинною патологією головного мозку на сьогоднішній день є однією з найбільш значущих медичних та соціально-економічних проблем сучасного суспільства, що пов'язано з інвалідизацією та зниженням якості життя пацієнтів. Актуальність досліджень когнітивних порушень, що не досягають ступеню деменції зумовлена тим, що своєчасне виявлення та правильне лікування цих порушень підвищує якість життя, дозволяючи загальмувати, а в деяких випадках і попередити розвиток важких проявів когнітивних розладів у формі деменції. Саме тому психічні порушення при судинних захворюваннях головного мозку вимагають до себе все більшої уваги з точки зору сучасної медичної науки.

Незважаючи на інтенсивний дослідницький інтерес до генезу та різноманіття проявів психічних розладів у пацієнтів з цереброваскулярною патологією, ще досить багато питань, щодо впливу даного захворювання на особистість безпосередньо хворого та його оточення, процеси їх соціалізації та адаптації. Це створює певні труднощі для розробки своєчасних і ефективних заходів попередження соціально-психологічної, професійної та побутової дезадаптації такого контингенту, їх адекватної терапії та корекції.

Дослідження викладено з' урахуванням багаторівневого характеру

психічних розладів при гіпертензивній енцефалопатії, клініко-психопатологічних особливостей хворих та особливостей клінічного перебігу цих порушень.

Автором визначено мішені психокорекційних інтервенцій у хворих з психічними порушеннями на тлі гіпертензивної енцефалопатії, а саме порушення в когнітивній, психоемоційній та особистісній сферах. Розроблено та теоретично обґрунтовано заходи комплексної терапії пацієнтів з психічними розладами, пов'язаними з гіпертензивною енцефалопатією.

Обґрунтованість та вірогідність, наукових положень і висновків дисертаційної роботи Толмачова О. А. підтверджується використанням адекватних методологічних підходів. У дисертаційному дослідженні використано соціально-демографічний, клініко-анамнестичний, психодіагностичний, статистичний методи.

Оскільки, у наукових джерелах сучасності не знайдено відомостей, присвячених вивченню когнітивної сфери з точки зору проблеми мовної комунікації і орієнтації в комунікативному оточенні хворих на артеріальну гіпертензію у розрізі психічного статусу даної категорії пацієнта.

Зважаючи на те, що людина є створінням соціальним, і всі її контакти із соціумом відбуваються через мовне спілкування тому розроблена автором в ході дисертаційного дослідження власна програма ідентифікації когнітивних порушень по мовній комунікації «Когнітивний тренінг хворих на артеріальну гіпертензію: сприйняття мови», яка передбачає визначення сприйняття мови і орієнтації в комунікативному оточенні, включаючи тренінгову формуючу функцію сприятиме не тільки збагаченню теоретичного надбання сучасності, а й надає можливість впровадження новітніх технологій в процес лікування пацієнтів з гіпертензивною енцефалопатією, що сприятиме збереженню їх якості життя та профілактиці деменції.

Дослідження виконано на достатньому за обсягом виборці, автором було обстежено 350 пацієнтів віком від 46 до 78 років з діагнозом гіпертензивна

енцефалопатія з психічними розладами різного рівня. Що не ставить під сумнів репрезентативність вибірки і вказує на достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій.

Робота виконувалась в рамках запланованої в Українському науково-дослідному інституті соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України НДР «Розробка скринінгового і моніторингового інструментарію діагностики психічних розладів у пацієнтів з хронічними неінфекційними захворюваннями на етапі первинної ланки медичної допомоги» (№ держреєстрації 0113U001470).

Дисертаційна робота О. А. Толмачова має стандартну для кандидатських дисертацій структуру - складається зі вступу, огляду літератури, п'яти розділів власних досліджень, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, додатків, переліку умовних позначень. Зміст, мета, завдання, об'єкт та предмет роботи повністю відповідають її текстовому наповненню і напрямку дослідження.

Основними завданнями дослідження стали: визначення нозологічних форм психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію; вивчення клінічної структури психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію; розробка методики ранньої діагностики психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію та оцінка ефективності комплексного підходу до лікування коморбідної психоневрологічної патології у хворих на гіпертензивну енцефалопатію.

Вирішення поставлених завдань зумовило наукову новизну проаналізованого дисертаційного дослідження, яка полягала у тому що вперше на території сучасної України в діагностиці когнітивних порушень при психічних розладах на фоні гіпертензивної енцефалопатії застосований міждисциплінарний підхід, який передбачав проведення оцінки частоти, клініко-феноменологічних особливостей та патогенетичних механізмів їх формування.

Науково-практична значимість роботи полягала в розробці комплексного клініко-психопатологічного та експериментально-психологічного підходу до обстеження хворих на психічні розлади при різних стадіях гіпертензивної енцефалопатії та поліпшенню лікування.

Практична значущість отриманих результатів обумовлена тим, що на основі отриманих результатів розроблений та впроваджений у практичну діяльність когнітивний тренінг «сприйняття мови». За допомогою шкали «відтворення мовних конструктів» можна виявити ранні когнітивні порушення у хворих на психічні розлади при артеріальній гіпертензії, що дозволяє покращити якість своєчасної медичної допомоги на «додементному етапі». Автором доведено, що терапія психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію повинна включати не тільки вплив на основний судинний патологічний процес шляхом покращення і нормалізації кровопостачання головного мозку після зняття спазму судин і гіпоксії мозку, а і дослідження сприйняття і відтворення почутої мови для об'єктивного прогнозування і моделювання подальших лікувально-реабілітаційних заходів у осіб подібного контингенту.

Розроблена в процесі дисертаційного дослідження методика когнітивного тренінгу хворих на артеріальну гіпертензію: сприйняття мови, впроваджена в практику низки психоневрологічних закладів України, а також педагогічний процес кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги Одеського національного медичного університету МОЗ України.

У **вступній** частині в достатньо лаконічній формі приведені докази на користь актуальності проблеми, доцільності дослідження клініко-психопатологічних особливостей психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію і пошуку нових підходів до їх терапії. Рішення даної задачі, за початковими прогнозами дисертанта і отриманими результатами, виявилось результативним, оскільки одержаний масив наукової інформації практично інтегрований на рівні нової форми'терапії, яка є інтелектуальною власністю

дисертанта. Підтвердженням тому є Свідоцтво на авторське право на науковий твір.

Вступ відповідає вимогам ДАК України щодо структури викладення даного розділу дисертаційного дослідження. Автором задекларовано особистий внесок який полягає у тому, що особисто визначено мету, об'єкт, предмет, задачі та адекватно підбрано методи дослідження, розроблено програму дослідження та організовано психодіагностичне дослідження певної категорії хворих. В повному обсязі розкрито наукову новизну та підкреслено практичну значимість результатів дослідження. Обґрунтовано викладено особистісний внесок автора який є достатнім та надано результати апробації отриманих даних. Всі необхідні етапи здійсненого дисертаційного дослідження опрацьовано автором самостійно.

Дисертантом особисто сформовані висновки, запропоновані практичні рекомендації, впроваджені в практику результати дослідження, що знайшло відображення в друкованих працях за темою дисертації.

Результати дисертаційного дослідження у повній мірі відображені у достатній кількості наукових публікацій у провідних вітчизняних та міжнародних наукових виданнях, перелік яких представлений в авторефераті. Вимоги МОН України відносно публікацій виконані у повному обсязі.

Перший розділ дисертації «Теоретичний аналіз проблеми психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію» містить огляд літератури в об'ємі 304 літературних джерел, як вітчизняних так й іноземним авторів (149 — іноземних) які присвячені даній проблемі. Розділ складається з п'яти підрозділів, логічно пов'язаних з тим колом питань, вирішення яких автор ставить перед собою як провідне завдання. У ньому представлений ґрунтовний та достатній огляд літератури. Він дає уявлення про сучасне розуміння проблеми психічних порушень у хворих із цереброваскулярною патологією. Даний розділ дисертаційної роботи викладено логічно. Обґрунтовано доцільність подальшої розробки вибраного автором напрямку наукових

досліджень. Запроваджений дисертантом аналіз літературних джерел переважна кількість яких опублікована за останні 5 років, вказує на те що здобувач добре володіє сучасними даними по проблемі, яка вивчалась і свідчить на користь його достатньої досвідченості, як фахівця з проблеми вивчення психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію.

Другий розділ «Матеріали та методи» представлено опис дизайну дослідження, використаних методів дослідження, наведено посилання на відповідні нормативні документи. Вказано критерії включення та виключення репрезентативної вибірки дослідження на умовах інформованої згоди. Вибірка дослідження є достатньою і взята з дотриманням необхідних правил етики та деонтології. Автором обґрунтовано відповідний біометричний аналіз даних, аналіз спрямованості та сили зв'язку між кількісними показниками, а також доведено необхідність використання в якості тесту шкалу «сприйняття мови» самостійно розробленою здобувачем програми когнітивного тренінгу.

Слід зазначити, що використані автором методи дослідження є сучасними, інформативними і відповідають меті та задачам дисертаційної роботи. Надана загальна характеристика обстежених хворих та поглиблена і переконлива аргументація розробленого дисертантом комплексу методів дослідження. В даному розділі описано основні етапи організації дослідження та описано їх сутність. Дані, наведені в другому розділі дозволяють сформулювати цілісне уявлення про етапність та основні стратегії організації комплексного клініко-психологічного дослідження.

Наступний, **третій розділ** «Дослідження психічних розладів у осіб з гіпертензивною енцефалопатією» містить дані системного дослідження, яке дозволило виявити та описати притаманні даній категорії пацієнтів клініко-психологічні особливості перебігу психічних розладів психотичного та непсихотичного рівня. У зв'язку з тим, що хворі на гіпертензивну⁷ енцефалопатію при зверненні до лікаря пред'являють соматичні скарги, а психічні розлади, яким не було приділено достатньої уваги з боку лікаря,

досягають більш вираженої стадії і виходять на перший план, що значно ускладнює процес лікування та реабілітації. Автором підкреслено, що психічні розлади при гіпертензивній енцефалопатії є тими маркерами, за якими можна судити про розвиток захворювання та його прогноз. Однак зв'язок тяжкості гіпертензивній енцефалопатії з психічними розладами не є прямо пропорційним, оскільки психічний стан пацієнта на початку залежить від багатьох факторів, у тому числі спадкових та індивідуально-психологічних. Але здобувачу вдалось відокремити провідні синдроми у хворих з психічними розладами психотичного рівня які виникають на тлі гіпертензивної енцефалопатії: галюцинаторний, параноїдний, синдром розладу свідомості та паранояльний. Вдалось довести, що лікування, а тим більше профілактика на даному етапі вже проблемні, тому допомогу таким пацієнтам (із психічними розладами психотичного рівня на тлі гіпертензивної енцефалопатії III ступеня) можна розглядати більше як паліативну.

Слід визнати, що реалізація адекватного методологічного підходу дозволила дисертанту визначити та систематизувати основні психопатологічні синдроми психічних порушень у хворих на гіпертензивну енцефалопатію, які представлені автором у **четвертому розділі** «Психоневрологічні розлади у хворих на гіпертензивну енцефалопатію» Викладено результати діагностики психічних розладів у даної категорії хворих. Здобувачем зазначено, що когнітивні порушення є облігатними клінічними проявами всіх варіантів гострих і хронічних цереброваскулярних захворювань. До особливостей когнітивних порушень на тлі гіпертензивної енцефалопатії відносяться їх поєднання з неврологічними порушеннями і психічними розладами, що робить цю проблему особливо актуальною для неврологів. У хворих з гіпертензивною енцефалопатією ядром клінічної картини визнано саме когнітивні порушення. Дослідження когнітивних функцій дозволило автору уточнити причину, локалізацію і тяжкість пошкоджень головного мозку, в більш ранні терміни діагностувати ураження мозку, відстежити динаміку розвитку або регресу

патологічного процесу та підвищити ефективність лікування. Зазначено, що найважливішою складовою психічного здоров'я людини є спілкування. А саме на оцінку комунікативних показників була спрямована розроблена здобувачем програма ідентифікації когнітивних порушень по мовній комунікації з позиції розбірливості мови, оскільки здатність до безперешкодного спілкування із оточуючими для людини визначена автором як джерело рівня адекватності поведінки особистості в соціумі. Для вивчення сприйняття, розбірливості та відтворення головного елемента (конструкта) мови було розроблено авторську програму ідентифікації когнітивних порушень по мовній комунікації, яка передбачала визначення сприйняття мови (слів різних за кількістю складів з різних частин мови) і, відповідно, орієнтації в комунікативному оточенні. Ця програма водночас має і тренінгову функцію.

З метою визначення адекватності та валідності розробленої методики спираючись на результати проведенного комплексного психодіагностичного обстеження хворих здобувачем було розроблено терапевтичний комплекс для основної групи хворих з психічними розладами на тлі гіпертензивної енцефалопатії, який включав загальноприйнятту фармакотерапію та впровадження авторського тренінгу: «Когнітивний тренінг хворих на артеріальну гіпертензію: сприйняття мови», а для групи порівняння, пацієнти отримували лише загальноприйнятту фармакотерапію.

Попередні результати представлені в **п'ятому розділі** «Результати лікування психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію» в якому наведено аналіз результативності даного авторського комплексу.

Слід зазначити, що одержані автором дані свідчать не тільки на користь використання когнітивного тренінгу, а й певної акцентуації уваги медичних працівників на комунікативні проблеми у таких пацієнтів шляхом їх попереднього опитування щодо змін у мовній комунікації, а саме: перепитуванні співбесідника, напруженні слухової уваги при спілкуванні.

Звичайно, виконані дослідження не позбавлені й деяких обмежень, які

пов'язані із зміною традиційного підходу до досліджень пацієнтів означеного контингенту в частині додаткового когнітивного навантаження на хворого, розуміння ним політики і необхідності подібних досліджень. Однак, слід визнати, що розроблений здобувачем у процесі дослідження когнітивний тренінг хворих на артеріальну гіпертензію: «сприйняття мови» є новим, доступним і зручним методом лікування. Впровадження в практичну діяльність когнітивного тренінгу, за допомогою якого можна виявити ранні когнітивні порушення при артеріальній гіпертензії, дозволить покращити якість своєчасної медичної допомоги на «додементному етапі».

Отримані дані дисертаційного дослідження призначені для застосування в практичній роботі лікарів-психіатрів та лікарів суміжних спеціальностей.

У дисертаційному дослідженні представлено наукове обґрунтування та оцінка результативності комбінованого лікування хворих з психічними розладами на тлі гіпертензивної енцефалопатії. Динамічне спостереження за розбірливістю і відтворенням мови у хворих на гіпертензивну енцефалопатію є прогностичною ознакою зміни психічного статусу пацієнтів, а рання діагностика виявлених порушень сприяє ефективності лікування та відновленню соціального функціонування пацієнтів з гіпертензивною енцефалопатією.

Після аналізу та узагальнення даних, отриманих на різних етапах дослідження, автором було сформульовано низку рекомендацій стосовно діагностики та лікування психічних розладів у хворих на гіпертензивну енцефалопатію.

Підводячи підсумки аналізу дисертаційної роботи Толмачова Олексія Анатолійовича, слід вказати на те, що отримані дисертантом результати власних досліджень мають наукову новизну, розширюючи існуючі уявлення стосовно основних лікувально-діагностичних заходів щодо психічних розладів на тлі гіпертензивної енцефалопатії. Містять обґрунтування та технології проведення нових ефективних підходів до психокорекції хворих

психіатричного профілю, включаючи авторський «Когнітивний тренінг хворих на артеріальну гіпертензію: сприйняття мови».

Практичне значення та наукова новизна одержаних результатів беззаперечні, адже вперше розроблено та теоретично обґрунтовано методику комплексного лікування із застосуванням когнітивного тренінгу у хворих і? психічними розладами на тлі гіпертензивної енцефалопатії.

Результати дисертаційних досліджень Толмачова Олексія Анатолійовича впроваджені в практичну діяльність низки психоневрологічних закладів України, а також педагогічний процес кафедри психіатрії, наркології, психології та соціальної допомоги Одеського національного медичного університету МОЗ України.

Завершують роботу узагальнення результатів дослідження, де автор стисло, але за суттю наводить основні отримані результати власної праці. **Висновки** відображають чітко надання отриманих цифрових показників й основних засад проведеного дослідження. Текст дисертації містить 23 таблиці, 8 рисунків, що значно спрощує сприйняття викладеного матеріалу. Список використаних джерел літератури оформлений згідно вимог. Основні положення та висновки дослідження доповідались та обговорювались на багатьох конференціях, конгресах, з'їздах, що підтверджує широку апробацію результатів дисертації.

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи повністю викладено у 12 друкованих роботах, в тому числі 7 статтях у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України (із яких 3 - у наукометричному виданні), 5 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, також видано Свідоцтво на авторське право на науковий твір від 20.11.2016, № 68677.

Практичні рекомендації дисертанта базуються на нововведеннях і результатах отриманих під час проведення власного дослідження.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації. Отже, дисертація є завершеною самостійною роботою. Зміст

автореферату відображає зміст дисертації та основні положення дисертаційної роботи, отримані результати та висновки проведеного дослідження. Має всі необхідні підрозділи. У наведених наприкінці автореферату опублікованих працях повною мірою відображені результати досліджень.

Оформлення дисертації цілком відповідає чинним вимогам.

Дисертація відповідає паспорту спеціальності -14.01.16 - «психіатрія».

Зауваження щодо оформлення дисертаційної роботи.

Принципових зауважень до стилю, мови та рівня відображення результатів дослідження немає. Звертає на себе увагу сполучення високого рівня теоретичного узагальнення із прагматичним підходом. Разом з тим, робота не позбавлена окремих друкарських помилок, стилістичних погрешностей, інколи обтяжена важкими для сприйняття реченнями.

В цілому дисертаційна робота Толмачова Олексія Анатолійовича заслуговує на високу позитивну оцінку. На офіційному захисті, за думкою офіційного опонента, треба оголосити для дискусії наступні питання:

1. Як ви вважаєте, яких спеціалістів, окрім лікаря-психіатра, бажане долучати до надання допомоги пацієнтам з гіпертензивною енцефалопатією, що мають психічні порушення? Хто і на яких етапах має виявляти та лікувати психічні порушення у даній категорії хворих?
2. Яка різниця між атеросклеротичною та гіпертензивною енцефалопатією? Які диференціально діагностичні критерії?
3. Чи вивчали ви під час свого дисертаційного дослідження тендерні особливості психічних розладів у пацієнтів з гіпертензивною енцефалопатією?

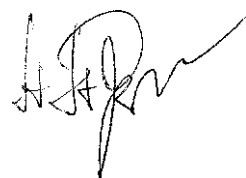
Питання, що винесені на дискусію та вищенаведені зауваження не є істотними й не впливають на високу позитивну оцінку роботи та не знижують її наукової цінності.

ВИСНОВОК:

Дисертація Толмачова Олексія Анатолійовича на тему «Психічні розлади у хворих на гіпертензивну енцефалопатію: клініка, діагностика, лікування», є завершеною науковою роботою, в якій досліджено одну з найбільш значущих проблем психіатрії - підвищення ефективності лікування психічних розладів у хворих із цереброваскулярною патологією шляхом поліпшення методів ранньої діагностики, розробка додаткового скринінгового і моніторингового діагностичного інструментарію із застосуванням його у міждисциплінарному підході. За актуальністю теми, метою та основними завданнями, обсягом досліджень, методологічними підходами, науковою новизною і практичним значенням представлена дисертаційна робота повністю відповідає вимогам, які пред'являються до кандидатських дисертацій відповідно до п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМ України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор Толмачов Олексій Анатолійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.16 - «психіатрія».

Офіційний опонент:

Завідувач відділу комплексної судово-психіатричної експертизи
соціальної і судової психіатр МОЗ України,
доктор медичних наук, професор

О.А. Ревенок

